

*Козарь Д. В.,**аспірант кафедри української філології та журналістики**Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка**<https://orcid.org/0009-0008-9308-937X>*

СТИЛЬОВА МОДИФІКАЦІЯ: ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ

Анотація. У статті здійснено комплексне осмислення поняття стильової модифікації в контексті сучасного літературознавства. Автор виходить із багатогранності трактування стилю, що залежить від методологічного підходу – типологічного, структурного, описового й генетичного. Особлива увага приділяється генетичному підходу, у межах якого стиль розглядається як вияв особистості митця та унікальний код його творчої свідомості. Проаналізовано ключові концепції зарубіжних та українських дослідників (Г. Блум, У. Еко, М. Фуко, М. Фріман, Т. Гундорова, Н. Зборовська, Г. Клочек, В. Марко, М. Ткачук), які інтерпретують стиль як форму самовираження, дискурсивну позицію або когнітивну модель.

У роботі обґрунтовано необхідність введення терміна «стильова модифікація» для позначення поступових змін у межах індивідуальної поетики без кардинального розриву з попередньою традицією. На відміну від понять «стильова еволюція» чи «злам», модифікація фіксує динаміку внутрішнього розвитку автора, його світоглядних й естетичних трансформацій.

Розкрито теоретичні засади дослідження стильової модифікації у світлі герменевтики (П. Рікер), рецептивної естетики (Г.-Р. Яусс), феноменології (Р. Інгарден), інтертекстуальності (Ю. Крістева) та дискурсивного аналізу (М. Фуко). Доведено, що стиль є процесуальною категорією, що відображає як внутрішню еволюцію автора, так і зміну культурно-історичних контекстів, рецептивних стратегій і дискурсивних практик. Стильова модифікація постає як механізм адаптації індивідуального письма до нових смислових, етичних і комунікативних викликів епохи.

Узагальнено, що стиль є не статичною системою ознак, а динамічною траєкторією, у якій поєднуються особистісні, культурні та історичні чинники. Модифікація стилю трактується як форма самопізнання автора, реакція на зміну дискурсивних умов та спосіб художнього осмислення реальності.

Ключові слова: стиль, стильова модифікація, ідіостиль, генетичний підхід, інтертекстуальність, нарративна ідентичність, механізми модифікації стилю.

Постановка проблеми. Концепція стилю в літературознавстві має багатогранний характер, трактування якого залежить від підходу до аналізу цього феномену. Враховуючи світовий і вітчизняний досвід аналізу літературознавчої категорії стиль, можемо виокремити кілька підходів, від яких залежить інтерпретація поняття: типологічний (Д. Чижевський, Е. Ауербах), структурний (Я. Мукаржовський, Г. Сивокінь), описовий (Ш. Баллі, М. Зеров), генетичний (О. Потебня).

Генетичний підхід виявився особливо продуктивним у літературознавстві на межі ХХ–ХХІ століть, що зосередився на трактуванні стилю як вияву особистості. Наука про літературу переосмислило тезу «стиль – це людина», поглибивши її

методологією психоаналізу, когнітивістики та феноменології. Виник цілий напрямок досліджень авторської ідіостилістики. Концептуальною точкою усіх методологічно різних концепцій є трактування стилю митця як унікального коду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед найзнаковіших представників цього дослідницького континууму особливу увагу привертає Г. Блум, який у своїх працях «Страх впливу» [1] та «Західний канон. Книги та вчення століть» [2] розглядає авторський стиль як акт творчої «боротьби» митця зі своїми попередниками, зокрема В. Шекспіром, як процес самоствердження та «викривлення» чужих стилів заради реалізації власного голосу. У. Еко у студії «Шість прогулянок у літературних лісах» (1994) визначає авторський стиль як проекцію митця в тексті через ритм, темп нарративу тощо. М. Фуко [3] хоча й обстоював ідею «смерті автора», проте не відкидав розуміння стилю як «авторської функції» – структур, що об'єднують твори одного письменника й презентують індивідуальну манеру мислення. Представниця когнітивної стилістики М. Фрімен [4] трактує стиль як концептуальну систему кодів митця, завдяки якій автор структурує світ у своїй свідомості.

В українському літературознавстві значущий внесок у розробку питання стилю як екстраполяції авторського «я» в тексті зробили такі дослідники: Т. Гундорова, Н. Зборовська, Г. Клочек, В. Марко, В. Моренець, М. Ткачук та ін. Так, Т. Гундорова розглядає стиль як спосіб авторського самоконструювання в дискурсі культури [5], Н. Зборовська як прояв Тіні автора, його комплексів, травм і геніальності [6], Г. Клочек трактує стиль як вияв творчої енергії автора [7], його дослідження творчості Ліни Костенко [8] та Є. Маланюка [9] – це пошук індивідуальної сутності митця в слові. Один із ключових дослідників ідіостилістики письменника В. Марко [10] розглядав феномен стилю як структуру текстових рішень, у яких виявляється індивідуально мовно-естетична стратегія автора [11]. Близьку позицію має М. Ткачук [12], котрий осмислює стиль як систему індивідуальних стратегій оповідача, у яких кожна граматична чи синтаксична конструкція відображає позицію автора, його спосіб мислення й сприймання світу [13]. В. Моренець зосереджує увагу на я-центричності художньої мови й розглядає цю літературознавчу категорію як спосіб екзистенційного самовизначення митця в тексті [14].

Переважає більшість дослідників стилю письменників констатують факт, що митець практично ніколи не залишається в межах одного стилю. Творча самореалізація – динамічний процес, тож літературознавці й констатують зміни в стильовій парадигмі того чи того митця. Для дефініції цього явища використовують поняття «стильова еволюція», «творча еволюція», «стильова динаміка», «трансформація стилю», «стильовий перехід», «стильовий злам» тощо.

Проте досить часто такі зміни не є кардинальним поворотом у стильовій парадигмі, а точніше, є стильовим поступом, який демонструє динаміку змін світогляду письменника, його позиції тощо. Тому, на наш погляд, якщо розглядати поступову зміну рис стилю без кардинального розриву з попередньою традицією, то варто застосовувати термін «стильова модифікація».

Мета цієї роботи – концептуалізувати поняття «модифікація стилю» та систематизувати досвід літературознавців, які вивчають чинники та механізми модифікації стилю письменників, окремо сфокусувавши увагу на теоретичних досягненнях учених у розробці цього питання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо в класичних формально-структуралістських моделях стиль тлумачився передусім як сукупність відносно сталих мовних, композиційних і образних ознак, що забезпечують впізнаваність індивідуального письма, то в новітніх теоріях він дедалі частіше осмислюється як процесуальна, історично змінна форма організації художнього досвіду. Така еволюція наукових уявлень зумовлена загальним поворотом гуманітарного знання до проблеми суб'єктивності, часу, інтерпретації та комунікації, у межах яких художній текст постає не як замкнена структура, а як відкритий смисловий простір.

У цьому контексті актуалізується поняття стильової модифікації як аналітичної категорії, що дозволяє описувати внутрішню динаміку індивідуальної поетики без редукції її до механічної сукупності формальних прийомів. Стильова модифікація фіксує не руйнування авторської ідентичності, а навпаки – спосіб її реалізації через зміну, адаптацію та переосмислення художніх стратегій. Такий підхід є особливо продуктивним для аналізу літератури ХХ століття, зокрема модерністських і постмодерністських практик, де стабільність стилю поступається місцем принципу варіативності.

Традиційні формалістські концепції виходили з припущення про відносну замкненість художньої системи. Стиль у цьому випадку розглядався як інваріантна модель, що відтворюється в різних текстах автора й може бути описана через набір повторюваних ознак. Така перспектива була методологічно ефективною для класифікації жанрів, напрямів і шкіл, однак вона виявила свої обмеження в аналізі творчих стратегій, зорієнтованих на експеримент, розрив і саморефлексію. Саме ці обмеження зумовили поступовий перехід від статичного до динамічного розуміння стилю.

Суттєвий внесок у переосмислення стильової проблематики зробили герменевтичні підходи, у межах яких художня форма інтерпретується як спосіб осмислення часу та досвіду. У працях П. Рікера текст постає як автономна смислова структура, що відокремлюється від авторського наміру та вступає в нові конфігурації значень у процесі інтерпретації. Дослідник трактує текст як динамічний процес самобудови та самовираження особистості, де стиль стає способом існування суб'єкта в часі. У праці «Час і наратив» [15] П. Рікер виходить з тези про хаотичність і фрагментарність людського досвіду, який може організувати розповідь (наратив): «... акт побудови сюжету полягає в «охопленні» детальних дій, або того, що я назвав інцидентами оповіді... Він витягує з цієї різноманітності подій єдність одного часового цілого... Коротше кажучи, побудова сюжету – це операція, яка витягує конфігурацію з простої послідовності» [15, с. 65–66]. У контексті цього стиль розглядається автором як специфічний спосіб конфігурації (конструювання) розрізнених

подій у цілісну історію: «... сюжет об'єднує такі різноманітні фактори, як агенти, цілі, засоби, взаємодії, обставини, неочікувані результати... Це дозволяє нам називати сюжет, за допомогою узагальнення, синтезом різноманітного» [15, с. 66]. П. Рікер вказує, що історична та етична позиція письменника змінюється через внутрішні кризи, обставини буття тощо, відповідно змінюється і його спосіб розповіді про себе – його нарративна ідентичність. У такий спосіб дослідник приходиться до висновку, що стиль – це **не застигла структура, а траєкторія, яка відбиває трансформацію особистості**. Письменник, на думку вченого, постійно «перезбирає» себе в тексті через розповідь. Стиль – є способом суб'єкта (автора) впоратися з хаосом дійсності (розпадом досвіду), тобто є інструментом самопізнання. Отже, за П. Рікером, стиль – це не стан, а подія, яка відбувається щоразу, коли письменник намагається надати своєму часовому досвіду форми. Таким чином стиль стає **інструментом самопізнання** митця. П. Рікер вважає, що до моменту створення тексту автор не має «Я», його ідентичність народжується в процесі нарації. Окремої уваги потребує ще одне важливе зауваження дослідника про стиль як діалог з часом, що дозволяє вивести цю категорію за межі суб'єктивності сприймання дійсності. Письменник – це камертон людських сенсів доби, часу, культури. Виражаючи себе у нарації, він виражає свій час.

Осмисленню стилю в контексті траєкторії сприймання присвячені праці теоретиків рецептивної поетики. Теорія рецепції, представлена працями Г.-Р. Яусса «Естетичний досвід і літературна герменевтика» [16] та В. Ізера «Акт читання», «Функція фіктивного», доповнює герменевтичне осмислення стилю, акцентуючи увагу на ролі читача в актуалізації стилістичних стратегій. Горизонт очікувань (Г.-Р. Яусс), у межах якого сприймається твір, змінюється з часом, що неминуче впливає на функціонування стилю. У такому ракурсі стильова модифікація може бути зумовлена не лише внутрішньою логікою творчого розвитку автора, а й трансформацією рецептивного поля, у якому його тексти функціонують. Стиль стає комунікативною категорією, а не суто формальною характеристикою.

Для нашої роботи важливим є висновок представників рецептивної естетики про те, що стильові модифікації не є випадковими. Вони зумовлені потребою читачької аудиторії в нових формах розуміння реальності. Коли реальність змінюється, стиль як екстраполяція Я письменника теж трансформується, щоб зберегти комунікативну силу. Тож стиль митця варто розглядати як історичну траєкторію сенсів.

Феноменологічна естетика, зокрема концепція багатошарової структури художнього твору Р. Інгардена [17], дозволяє деталізувати механізми стильової динаміки. Дослідник визначає чотири шари в художньому творі (мовно-звуковий, семантичний, образний, зображальний). Зміщення акцентів з одного шару на інший, за автором, визначає **стильову модифікацію**. За Р. Інгарденом, художній твір – це схематичне утворення, у якому існують «місця недовизначеності» (Unbestimmtheitsstellen). Модифікація стилю, ідучи за роздумами автора, відбувається тоді, коли автор або епоха (читач) починає заповнювати ці лакуни. Ідентифікаційне (смислове) ядро твору при цьому зберігається, а от спосіб його актуалізації (прочитання) змінюється.

За Р. Інгарденом, естетична цінність твору формується його поліфонічністю, тобто зі змінами в будь-якому шарі, завдяки чому виникає нова якість тексту, його цілісність не руйнується,

бо всі шари об'єднані авторським задумом. Власне, модифікацію стилю в контексті теорії Р. Інгардена можна розглядати як процес конкретизації твору. Сміслові ядро тексту залишається незмінним, а модифікація стилю пов'язана із тим, який шар домінує в певний історичний момент.

Таким чином, якщо П. Рікер розглядає стиль як рух Я, а Г.-Р. Яусс – як відповідь на очікування реципієнта, то Р. Інгарден пояснює механізм внутрішньої динаміки стилю, що пов'язана зі змінами в домінуванні того чи того складника тексту.

Модифікація стилю як результат перетину дискурсів розглядає у своїх працях Ю. Крістева [18]. Авторка відкидає ідею стилю як закритої системи, що керує автор, натомість, виходячи з ідеї інтертекстуальності як механізму формування коду тексту, обстоює тезу про стиль як процес «вписування» одного тексту в інший [18, с. 112]. Стиль перестає бути суто індивідуальною характеристикою й постає як результат складної взаємодії культурних кодів. Стильову модифікацію Ю. Крістева пояснює через термін «продуктивність», адже розглядає текст не як продукт, а як процес формування та ретрансляції смислів, тобто процесу зміни домінантних інтертекстуальних зв'язків. Текст, на її погляд, постійно «перерозподіляє» мову (код), тому стиль – це не структура, а траєкторія, якою рухається автор від однієї дискурсивної практики до іншої, переорієнтується з однієї традиції чи жанру на інші.

Для того щоб пояснити стильову модифікацію одного автора, Ю. Крістева використовує термін «**транспозиція**», оперуючи ним у процесі опису зміни культурних кодів, які стимулюють нову артикуляцію, тобто модифікацію стилю. Так, у теорії Ю. Крістевої стиль – це динамічна траєкторія, його модифікація залежить від актуалізації нових кодів.

Дискурсивний аналіз, пов'язаний з ідеями М. Фуко, розширює уявлення про стиль, уводячи його в поле соціокультурних формацій. У праці «Археологія знання» [19] дослідник розглядає стиль як дискурсивну позицію автора, стверджуючи, що висловлювання не є вільним актом творця, а зумовлене «дискурсивною формацією». Тож стиль – це не просто набір зображально-виражальних засобів, а виконання правил «архіву» (диктату) епохи. Письменник має певну дискурсивну позицію, як-от революціонера чи інтелектуала-естета, яка диктує йому відповідну структуру речень, вибір лексики тощо. Зміна (модифікація) стилю відбувається тоді, коли стара дискурсивна позиція письменника вичерпала себе, стала неактуальною. Коли змінюється соціально-культурний, політичний чи ідеологічний орієнтир письменник або шукає новий дискурс, або замовкає [19, с. 136–140]. Стиль – це спосіб контролю за смыслом. Модифікація стилю, за М. Фуко, відбувається тоді, коли автор прагне вийти з-під контролю панівного дискурсу. У випадку, наприклад, М. Хвильового, це був бунт проти спрощеного агітаційного дискурсу й перехід до модерністського письма, асоціативних метафор, орієнталізму тощо.

Теза М. Фуко відлунує в критичній філософії, зокрема в концепції Т. Адорно [20], і дозволяє інтерпретувати стильову модифікацію як форму етичного жесту. Філософ виходить з тези, що внутрішня структура тексту (його стиль) є відображенням соціальних конфліктів («форма – це осаджений зміст» [20, с. 12–13]). За Т. Адорно, форма – це застигла історія, тому її модифікація є етичним жестом, що реагує на несправедливість або кризи реальності.

За Т. Адорно, мистецтво повинно бути жорстоким, щоб не стати брехливим: «Мистецтво підтримує зв'язок із людяністю лише через свою нелюдяність щодо неї... Лише завдяки власній безкомпромісності воно стає істинним» [20, с. 42]. Тому модифікація стилю в бік гротескового (неестетичного) варто розглядати як етичну позицію письменника, що відмовляється прикрашати катастрофу.

Т. Адорно, пояснюючи феномен модифікації стилю письменника, зауважує, що це свідомий акт, що дозволяє йому заперечити встановлену дійсність. Таким чином, цей феномен є формою соціального протесту митця, його етичного спротиву деградації людського в навколишній дійсності, у культурних наративах доби. Отже, модифікація стилю є реакцією мистецтва в цілому й автора зокрема на травматичний досвід історії. Стиль – це простір опору, за допомогою якого автор артикулює негативний досвід, що не може бути вираженим безпосередньо.

Висновки. Розглядаючи динаміку теоретичного осмислення поняття модифікація стилю, можемо зробити кілька висновків:

1. Підхід П. Рікера дозволяє побачити стиль як прояв внутрішньої еволюції автора, його світогляду, свідомості, динаміки внутрішнього буття, спричиненої внутрішньою кризою, конфліктами зі своїм Я. Водночас висновки М. Фуко дозволяють розглянути стиль як зовнішню вимогу дискурсу. У випадку українського письменника модифікація стилю постає наслідком «переописування» себе, щоб протистояти дискурсивному тиску епохи.

2. Поєднання концепту Г.-Р. Яусса «горизонт очікувань» та ідеї М. Фуко про авторський стиль як «режим істини» для суспільства дозволяє розглянути стильову модифікацію як момент, коли автор не просто намагається задовольнити запити читачів, а «зламати» панівний режим істини, запроваджуючи нові моделі смислотворення.

3. Ідеї Ю. Крістевої та М. Фуко дозволяють розглянути стильову модифікацію як зміну авторської стратегії в результаті маргіналізації чи заборони на певні культурні коди.

Синтез феноменологічного (Р. Інгарден), герменевтичного (П. Рікер), рецептивного (Г.-Р. Яусс) та інтертекстуального (Ю. Крістева) підходів знаходить своє логічне завершення в дискурсивному аналізі М. Фуко. Розгляд стилю як дискурсивної позиції дозволяє інтерпретувати його модифікації не лише як внутрішньо-літературний процес, а як акт соціокультурної навігації.

У цій перспективі траєкторія стилю постає як послідовність переходів між різними дискурсивними формаціями: від революційного романтизму до трагічного модернізму. Кожна така модифікація є точкою зламу, де індивідуальна поетика стикається з ідеологічною трансформацією епохи, фіксуючи нові межі допустимого висловлювання та нові моделі суб'єктивності.

Література:

1. Блум Г. The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry. Oxford : Oxford University Press, 1997. 208 p.
2. Блум Г. Західний канон. Книги та вчення століть. Київ : Фоліо, 2024. 544 с.
3. Фуко М. What Is an Author? // Textual Strategies: Perspectives in Post-Structuralist Criticism. Ithaca : Cornell University Press, 1979. P. 141–160. URL: <https://surl.li/twblvd>
4. Freeman M. Cognitive Poetics // The Routledge Handbook of Stylistics. London : Routledge, 2023. P. 330–348.

5. Гундорова Т. Проявлення слова. Київ : Критика, 2009. 447 с.
6. Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство. Київ : Академвидав, 2003. 390 с.
7. Клочек Г. Енергія художнього слова. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.В. Винниченка, 2007. 448 с.
8. Клочек Г. Ліна Костенко: тексти та їх інтерпретація. Київ : Український пріоритет, 2019. 648 с.
9. Клочек Г. Євген Маланюк: Проза поета. Київ : Український пріоритет, 2019. 264 с.
10. Марко В. П. У вимірах стилю : літературно-критичний нарис. Київ : Дніпро, 1984. 118 с.
11. Марко В. П. Аналіз художнього твору : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2013. 280 с.
12. Ткачук М. Наратологічні моделі української прози. Тернопіль : ТНПУ : Медобори, 2007. 463 с.
13. Ткачук М. Художній світ творів Івана Франка : навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2016. 132 с.
14. Моренець В. Національні шляхи поетичного модерну: Україна і Польща першої половини ХХ ст. Київ : Основи, 2002. 327 с.
15. Ricoeur P. Time and Narrative. Vol. 1. Chicago : University of Chicago Press, 1983. 349 p. URL: <https://www.al-edu.com/wp-content/uploads/2014/05/Paul-Ricoeur-Time-and-Narrative-vol1.pdf>
16. Яусс Г.-Р. Естетичний досвід і літературна герменевтика. Київ : Основи, 2011. 627 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Yaus_Hans_Robert/Dosvid_estetychnoho_spryiniattia_i_literaturna_hermenevtyka.pdf
17. Інгарден Р. Літературно-художній твір. Київ, 2024. 484 с.
18. Крістева Ю. Полілог / пер. з фр. П. Тарашука. Київ : Юніверс, 2004. 480 с.
19. Kristeva J. Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art / ed. by L. S. Roudiez. New York : Columbia University Press, 1980. 305 p.
20. Фуко М. Археологія знання / пер. з фр. Г. Філіпчука. Київ : Основи, 2003. С. 136-140.
21. Адорно Т. Теорія естетики / пер. П. Тарашука. Київ : Основи, 2002. 518 с.

Kozar D. Stylistic Modification: Phenomenology of the Concept

Summary. The paper offers a comprehensive interpretation of the concept of stylistic modification within the context of contemporary literary studies. The author proceeds from the multifaceted nature of style interpretation,

which depends on methodological approaches: typological, structural, descriptive, and genetic. Particular attention is paid to the genetic approach, within which style is understood as a manifestation of the author's personality and a unique code of their creative consciousness. The paper analyzes key concepts developed by international and Ukrainian scholars (H. Bloom, U. Eco, M. Foucault, M. Freeman, T. Hundorova, N. Zborovska, H. Klochek, V. Marko, M. Tkachuk), who interpret style as a form of self-expression, a discursive position, or a cognitive model.

The study substantiates the necessity of introducing the term "stylistic modification" to denote gradual changes within an individual poetics without a radical break from previous tradition. Unlike the concepts of "stylistic evolution" or "rupture," modification captures the dynamics of the author's internal development, their worldview, and aesthetic transformations.

The theoretical foundations of stylistic modification are explored through the lenses of hermeneutics (P. Ricoeur), reception aesthetics (H.-R. Jauss), phenomenology (R. Ingarden), intertextuality (J. Kristeva), and discourse analysis (M. Foucault). It is demonstrated that style is a processual category reflecting both the author's internal evolution and shifts in cultural-historical contexts, reception strategies, and discursive practices. Stylistic modification emerges as a mechanism for adapting individual writing to new semantic, ethical, and communicative challenges of the epocha.

It is concluded that style is not a static system of features but a dynamic trajectory in which personal, cultural, and historical factors intersect. Stylistic modification is interpreted as a form of the author's self-cognition, a response to changing discursive conditions, and a means of artistic comprehension of reality.

Key words: style, stylistic modification, idiosyncrasy, genetic approach, intertextuality, narrative identity, mechanisms of stylistic modification.

Дата першого надходження статті до видання: 24.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.05.2026